

ДЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 30 ГОДИНИ

Николай Янков

Когато се опитвам да си представя пътя на детската ни литература от Девети септември до днес, преди всичко си спомням думите на Г. Димитров в писмото му до СБП от май 1945 г.: „... Милioni деца и юноши — писа тогава нашият безсмъртен вожд — се нуждаят от доброкачествена детска и юношеска литература.“

Това бе една недвусмислена оценка и същевременно една неотменна задача.

И литературата за деца като неразделна част от общата ни художествена литература се изправи пред нови исторически задачи, които победата на Девети септември постави: възпитанието на подрастващите поколения в комунистически дух стана нейно основно назначение — най-отговорното и най-благородното назначение, каквото е могла да има от първите си стъпки досега.

Разбира се, творческото осъществяване на тези задачи бе немислимо без опората в най-добрите демократични и реалистични традиции на литературата ни от миналото. В нова обстановка, при променени и коренно променящи се условия обаче традициите трябваше не просто да се следват, но и да се развиват и обогатяват.

Върху основата на новите факти и явления в действителността, върху основата на новите насоки и тенденции на общественото развитие. А по своята същност тези нови факти и явления, насоки и тенденции качествено се отличаваха от фактите и явленията, насоките и тенденциите в развитието на додеветосептемврийското, т. е. на старото, капиталистическото общество. Ето защо по-нататъшният развой на литературата ни трябваше да се изрази в основно идейно-художествено преустройство, свързано с дълбоките качествени изменения в цялостния ни живот.

Девети септември не възстанови само правата на реализма в литературата ни, не освободи само перата на частните, демократично настроените, прогресивните български писатели от ограниченията на миналото. Девети септември даде на литературата ни като единна национална литература нова основа на развитие, ново съдържание, въоръжи я с нов основен метод — метода на социалистическия реализъм, — разкри пред нея необикновен жизнен материал, какъвто литературата ни в миналото не познава, вдъхнови я с нови идеали. Започна един сложен и в някои отношения мъчителен, но изключително благотворен и плодотворен процес, който в своята съвкупност бележи нов, по-висок етап в развитието на художественото ни слово.

За да се тръгне напред и по-нагоре, естествено следваше да се отхвърлят вредните наслоения от миналото, да се разчисти пътят от бурените. Бурени

в детската ни литература бяха преди всичко влиянията от идеен и методологически характер, които идеха от буржоазната детска литература, от буржоазното възпитание на децата. Откритите профашистки и реакционни проповеди секнаха още с първите изстрели на партизанските шмайзери, възвестили утрото на свободата, ала корените на буржоазното и дребнобуржоазно мислене се оказаха значително по-яки. Тъй на дневен ред се наложиха прастарите въпроси за целите и задачите на детската литература, за характера на нейната възпитателна насоченост. На преценка трябваше да се поставят основни въпроси на морала и етиката, на нравствеността изобщо. Понятията „добро“ и „лошо“ например трябваше многократно да се изясняват и разясняват. . . Спомням си какво стъписване настъпи в някои среди, в това число сред определена категория писатели, когато се привеждаха, да речем, известните думи на Ленин: „За нас нравствеността, взета извън човешкото общество, не съществува — тя е измама, лъжа. За нас нравствеността е подчинена на интересите на класовата борба на пролетариата...“

И литературата ни за децата и младежта чувствително разшири тематиката и проблематиката си. Тя заговори свободно и открито за важни неща, по актуални въпроси. И така да се каже, изведнъж порасна. Стана по-проникновена, по-мъдра. Ще сгрешим обаче, ако помислим, че това би могло да я направи прекалено „сериозна“, прекалено „строга“, прекалено „трезва“, а поради това и скучновата. Не, без да жертвува нищо от онова, което дава ароматът в творчеството за деца — фантастичното, героичното, комичното, — тя просто излезе на широк друм, привлече много по-силно любопитството на младите читатели и ги приобщи към живия живот. Най-добрите автори погледнаха на децата като на пълноценни същества, със свои грижи, радости и амбиции; те проумяха простата истина, че децата живеят, а не само се готвят да живеят, изоставиха внушенията за духовната им несамостоятелност, гласуваха им доверие и поведоха разговор по големите въпроси на живота като равни с равни. И в това се състои притегателната им сила.

Преклонението на мнозина пред т. нар. „чисто детски“ теми и сюжети секна. Нашите автори изведоха децата от тесните стени на стаята, без да подценяват домашния мир; те разчулиха омагьосания кръг на един препознат персонаж — Заю-Байо, Кума Лиса, Кумчо Вълчо, Ежко-Бежко, Мецана — с неговите неизменни черти, навици и реакции, без да пренебрегват неговата потребност и обаяние изобщо; с една дума, златното правило, че с децата може да се говори за всичко или почти за всичко, стига да се говори умно и увлекателно, нащърбявано ред години от предиамерени възгледи и лицемерни педагогически съображения, доби сега реалния си смисъл.

Има и друго. То не е само в богатството и разнообразието на темите, но и в подхода към тях. Не ще и дума, новото изисква и съответен подход, и нов начин на изказ или, другояче казано: за новото — по новому. Нещо повече, осъзната е необходимостта, че и за старото, т. е. за известни, традиционни теми, трябва да се търси нов ъгъл на зрение, ново звучене. За нас това означава, най-общо казано, да се осмислят проблемите от позициите на марксистко-ленинската идеология, да се пристъпва към нещата от съвременна социалистическа гледна точка.

Тези и редица други изменения и процеси се отразиха извънредно благоприятно върху развитието на детската ни литература. Особено характерно е това за някои жанрове и общо за литературата на пионерска тематика и за пионерска възраст. Преценено общо, най-големите успехи на детската ни литература в миналото са за предучилищна и начална училищна възраст: в стихотворението, разказа, приказката. Сега, без нито за момент да се омаловажават успехите и в творчеството за най-малките, онова, което най-вече се налага

в тоя пълноводен литературен поток, е литературата за средна училищна възраст, литературата за юношите. И в поезията, и в прозата.

Какъв тласък на развитие получиха, да речем, повестта и романът! Та първият български роман за деца — „Златно сърце“ от Калина-Малина — се появява едва през 1930 г. и до Девети септември 1944 г. добрите детско-юношески повести и романи се брояха, дето се казва, на пръсти. Сега ни е трудно да ги изреждаме, а понякога и своевременно да ги следим. . .

Или — поезията. Когато Ас. Босев отправи призива: „Пейте в светлата родина, септемврийчета безчет!“ — сякаш това не бе само призив към децата с червени връзки, които ентусиазирано го подеха и близо три десетилетия огласяват с него класни стаи, улици и площи; това бе и запев за нова поезия, поезия за нашите септемврийчета, за нашата бодра смяна. Поезия правдива, остроумна, жизнерадостна, весела, пъргава, многоцветна, каквото е животът на нашите деца. Ас. Босев сам даде пример за такава поезия и ѝ проправи една светла пътека. Заедно с Босев и Цв. Ангелов, Л. Милева, Н. Зидаров, М. Лъкатник, Ив. Давидков оформиха творческите си физиономии именно през периода, за който говорим, и се утвърдиха като поети на малките граждани в социалистическата ни родина. Със своя подчертан интерес и привързаност към новото в живота, към промените в бита и психиката на българските деца, с благоговението си пред родината, с непомръкващото си чувство към красотите на родния пейзаж те внесоха много бодрост и веселие, мъжество и доблест, музика и доброта в чувствителните пионерски сърца и създадоха внушителна галерия от живи, цветни образи, които трайно ги владеят.

. . . На децата е особено да подражават, децата се нуждаят от примери за своето поведение, децата искат образци, които да следват. Колко такива примери за подражание предлага детско-юношеската ни литература? Кои са в наши дни любими литературни герои на българските деца? На какво ги учат, към какво ги насочват, с какво ги вдъхновяват?

Нека се върнем малко назад. В първите стъпки на победилата революция, „когато се наливаха основите“ . . . Тогава покрай всичко друго в литературата ни за деца трябваше да се развечеа до вчера узаконяваният образ на т. нар. „послушно дете“, образ, в най-добрия случай изтъкан от абстрактни добродетели. Послушанието, хрисимостта, благодравнето, носител на които твърде често бе тоя образ, бяха лишени от конкретно съдържание, бяха послушание, хрисимост, благодравие въобще. Бъди добър! — съветваха съчиненията на буржоазната детска литература, независимо за каква доброта става дума и към какво тя е насочена. Слушай родителите и учителите! — внушаваха тези съчинения, независимо на какво те учат. Знаем реалните резултати от подобно възпитание — обикновено така „послушните“ деца растяха с превръзка на очите и ума и израстваха като хора със замъглени мозъци, със сломенни воли, с дребни, просмукани от еснафщината амбиции и мечти. . . И обикнати, средищи теми бяха темите за предопределението на човешката участ (класовите различия например се представяха като. . . божия воля, бедността като неотменна даденост ако инцидентно станеше дума за някакво по-надеждно бъдеще на отрудените, то мислите винаги се насочваха към капризите на съдбата или към благоволенieto на господарите), темите за неизменността на обществения, т. е. на капиталистическия порядък. „Тъй е било, тъй и ще бъде! — ето канавата, върху която трябваше да се съшиват най-чудновати историйки. . .

Образът на героя „послушното дете“, към който упорито се придържаше буржоазната детска литература, разбира се, бе много по-обхванен. В някои писания, които явно имаха за цел да сочат примери за следване, този герой се рисувахе като „силна личност“, презираща винаги безпомощната тъпа,

личност, осланяща се изключително на собствените си качества, предопределени й от съдбата. Открито или в подтекста си подобни писания втъпяваха на читателите изводи и поуки ей от тоя род: състрадателния винаги го лъжат, искрения винаги го изиграват, добрия — с него винаги се отнасят в крайна сметка зле. . . Тъй бацилите на себелюбието и притворството отрано проникваха в детските души, за да ги превърнат в злокачествени егоисти и индивидуалисти. . .

Споменавам само малка част от това, с което тогава българската детска литература трябваше решително да се пребори и да преосмисли. Тук, разбира се, имам пред вид и немалобройните съчинения с религиозно и мистично съдържание, които припаяха в общия хор на реакционната буржоазна литература и в някои отношения бяха особено коварни.

Нашата нова детска литература дойде с коренно противоположни възгледи и задачи. Постепенно въпросът за характера на новия герой в литературата зае средищно място. За тоя герой още преди Октомврийската революция М. Горки съветва: „Нашата цел е да внушим на младежта любов и вяра в живота. Ние искаме да научим хората на героизъм. Човекът трябва да разбере, че той е творец и господар на света, че върху него лежи отговорността за всички нещастия на земята и на него принадлежи славата за всичко добро, което има в живота. . .“ Тази именно вяра в творческите сили на човека, тоя борчески оптимизъм и хуманизъм, това чувство на отговорност пред живота характеризират новата ни литература и рязко я отличават от литературата на миналото.

В първите години на свободата писателите потърсиха това ново предимно в героичната борба на работническата класа против капиталистическата робия и особено в борбата на народните партизани против фашизма. Твърдостта и неустрашимостта на борците, техният безпримерен героизъм и себеотрицание, непоклатимата им вяра в победата станаха предмет на изображение у голям брой автори. Мнозина обърнаха поглед и към съдбата и подвига на деца-герои, сражавали се като партизани, действували като ятаци, воювали като нелегални, подпомагали борбата като куриери и разузнавачи. Ето някои от тези книги: „Митко Палаузов“, „Сините скали“, „Партийна тайна“, „Героите от Белица“ от М. Марчевски, „Овчарчето Калитко“ от Ив. Хаджимарчев, „Дъщерята на партизанина“ и „Училище за смелите“ от Ем. Коралов, „Балванската битка“ от Здр. Сребров, „Гемия в морето“ от М. Грубешлиева, „Ленко“ от Г. Караславов. . . Това бяха книги, които веднага грабнаха младежките сърца и намериха най-сърдечен прием. Многократните им издания са красноречиво доказателство. Независимо от едни или други слабости и несъвършенства тези книги отговарят на естественото младежко влечение към героичното, към романтичното, към възвишеното, наситени са с много динамика, напрежение, изненада, а героите им покоряват с благородството на характерите, със смелостта и себеотрицанието си, със своите светли помисли.

Мнозина от българските писатели разгънаха творческите си възможности през тези първи следдеветосептемврийски години и създадоха значителни произведения за деца и юноши. В областта на прозата например това са творби и книги от Елин Пелин, Ангел Каралийчев, Ем. Станев, Св. Минков, Стоян Ц. Даскалов, в областта на поезията — стихосбирки и поеми от А. Разцветников, Ран Босилек, Дора Габе, Н. Фурнаджиев, Ел. Багряна, Хр. Радевски, К. Малина, В. Паспалеева, Д. Пантелеев, Мл. Исаев, Л. Станчев, В. Ханчев и много други.

Но развитието на детската литература се съпровождаше и със сериозни трудности, с доста лутания и грешки, характерни изобщо за художественото ни развитие през тия години. Трябваше да се разработват нови теми и проблеми,

а познанията за тях невинаги стигаха; трябваше да се подемат нови идеи и образи, а често се пристъпваше към тях външно описателно, кухо декларативно, опростителски; трябваше да се издига идейно-художественото равнище, а се въртяхме понякога твърде дълго в познати схеми, в удобни шаблони, поднасяни обикновено на сух анемичен и безличен език. . . . Незпознаването на живата действителност, механичният подход към нея, остарелите или преднамерени представи за интересите на детето, абстрактното виждане на детската душа се оказваха достатъчно хлъзгава почва, върху която в определени периоди щедро пуснаха филизи схематизмът, примитивизмът, опростителството, илюстративността. Излизаше се от предварително начертани схеми, от готови калъпи и една значителна част от произведенията си приличаха като две капки вода. Едни и същи теми и проблеми, еднакви или почти еднакви сюжетни ходове и решения и като правило сякаш герои, подстригани с еднакъв номер ножица, без свое лице, без живот. . . . Особено чувствителни бяха пораженията на схематизма и илюстративността през годините на господството на култа и свързаните с него сектантско-догматични постулати и ограничения.

Но колкото и голяма да бе вредата от тях, те не бяха в състояние да пресекат отприщените за нов живот сили на литературата ни, да изместят нейното развитие в друго русло, да обезкръвят живата творческа мисъл.

Ще отбележа един факт от онова време с извънредно важно значение: Постановлението на ЦК на БКП за състоянието и задачите на детската литература. То се появи в края на 1953 г. Като утвърди постигнатите сериозни успехи, постановлението констатира и редица съществени слабости в тая област на творчеството, постави нови задачи или нови акценти върху някои основни, с постоянно действаща сила задачи, посочи пътища и средства за тяхното по-резултатно изпълнение. . . . Знаем добре трудностите при съществуващата тогава обстановка, с които бяха съпроводени усилията за едно по-вярно и по-ефикасно издигане на равнището на творчеството за деца. И все пак още с появата си постановлението даде силен тласък на развитие на детската ни литература, което малко по-късно, при решително променен климат се разгърна и в ширина, и в дълбочина.

Това време настъпи с историческия Априлски пленум на нашата партия. Априлският пленум разкрепости мисленето, нашето марксистко-ленинско мислене, от тесногърдието на догматизма и сектантството, преломи субективизма и доктринерския подход към проблемите и явленията и с нова сила показа жизнеспособността и плодотворността на ленинското разбиране и отношение към литературата. Той осигури нов дух, внесе ведро атмосфера, отприщи енергията за съзидателни дела, даде пълен простор за проявление на талантите, повиши тяхната отговорност.

Междувременно животът закрачи стремително напред. Последваха дълбоки преобразования в икономиката, които доведоха, макар и по-трудно, и до дълбоки изменения в психиката на хората. Такива изменения настъпиха, а с цялостното преустройство на нашия живот продължават да настъпват и в психиката на нашите деца. Трябваше и трябва да се следят тези изменения, да се „улавят“ те още в наченките си, да се прониква в тяхната същност. При това измененията, за които говорим, не се проявяваха в своя чист вид, не кристализираха и не кристализират изведнъж. Те се утвърждаваха и ще се утвърждават в упорита борба с наслоените от години привички и предразсъдъци и в общественния живот, и в семейството, в непрекъснат сблъсък на новото със старото. Първостепенен дълг на съвременния писател за деца стана изобразяването на новите явления в живота, на новите черти в характера на подрастващите.

В книгите за малките обикновено героите са разделени на добри и лоши и това като че ли стига. Тук не е нужна никаква особена нюансировка на характерите. В книгите за по-големи деца работата значително се усложнява. Младите читатели трябва да знаят, че няма герои, паднали готови от небето, че героите не се раждат, а се създават, преодоляват трудности, търпят развитие. По такъв начин това не провокира чувството им за реалност, което с годините се усилва, и, от друга страна, не поставя героите на недосегаема висота, за да прекърши всякакъв стремеж у тях към подражание. Децата търсят възплъщение на представите и мечтите си предимно в явленията и образите на съвременността.

Беше време, когато дълго се умуваше за положителния герой, предлагаша се едва ли не и рецепти за необходимите плюсове и минуси, които той задължително трябвало да има, за да изглеждал приемлив и не знам още какво си. Животът коригира увлеченията на някои разпадени глави. Сега ние трябва с пълен глас да заговорим за положителния герой, да преутвърдим неговите законни права в литературата. Не бива обаче да се смесват умозрителните, създадените по предварителни мъртви схеми образи, които не са повече от идеални абстракции, с живите, пълнокръвните, обаятелните образи на герои.

В годините след април 1956 г. усилията на българските писатели за създаване на ярки положителни герои носят радостни очаквания. Внимателният поглед ще забележи с удовлетворение едно по-трезво и проникновено отношение към героите — възрастни и деца. Децата не са само „бели“ или само „черни“ (имама пред вид книгите за юноши), техният живот не е само непрекъснат низ от радости и целомъдрие, а възрастните — само говорители на сентенции и безупречни модели на гражданско и нравствено поведение. Сумирано, това говори за ясен и верен път към жизнената правда. Героиката и романтиката на мирното време сега се търси предимно в морално-нравствената сфера, в нравствения подвиг, в съзиданието. Тук трябва да отбележим например разказите на Ст. Ц. Даскалов с неговото рядко витално чувство, с неизтощимата му стръв към проблемите на съвременността, с трезвия му поглед на художник и педагог („Моите ученици“, „Зелената къщичка“, „Урок за България“), някои от работите на П. Славински („Птици долитат до нас“), на Ив. Василев („Агликина поляна“), на Здр. Сребров („Сърната на художника и трите луни“, „Разкази на момичето от Розовата долина“, „Воля“ от М. Ст. Горчивкин, на Цв. Ангелов („Златотърсачи“, „Ваза с маргаритки“), на Н. Хайтов („Приключения в гората“), на Йордан Радичков („Шарена черга“ и „Ние, вработетата“), на Г. Мишев („Носачи на жалони“, „Приказки по домофона“), на Б. Априлов (трилогията за приключенията на Лиско), на А. Павлов („Капитанът“, „Славното момче“), на Д. Гулев („Парола Фокси“, „Тайната команда-или петимата от VIIб“), на К. Апостолов (някои от разказите му и поведствата „Отиват си корабите“), на Лада Галина („Лястовичката“, „Калин и майсторите“), на Г. Струмски („Наско защото“, „Хиляда и един Ивановци“), на Сл. Г. Караславов („С татко за риба“ и „Пътешествие с Десислава“), на Ст. Поптонев („Най-дългият скок на Корнелия“), на Кольо Николов („Алета златната черешка“), на Г. Данаилов („Деца играят във“, „При никого“), произведения на Кирил Божилов, Миле Марковски, Цветан Пешев и др.

Или някои книги, които черпят жизнените си поводи от миналото — близко или по-далечно, — но по същината си решават съвременни проблеми: повестта на Д. Габе „Майка Парашкева“, книга за една забележителна българка, майка и героиня; „Разкази за Д. Чинтулов“ от К. Константинов, „Мечтите на моя дядо“ от Илия Волан, партизанските разкази на В. Андреев, разказите за антифашистката борба на К. Георгиев, повестите „За три дни“ и „Улица зад реката“ от Ат. Наковски, „Далечните бродове“ от Ив. Давидков, „Имаше

едно момче“ от Ан. Стоянов, „Неуловимият Шишко“ от Р. Игнатов, „Барабанчикът на полка“ от П. Незнакомов, „Самотните вятърни мелници“ от Ст. Стратиев и др.

Обикновено авторите се опират на герои, родени от живота, и минали през въображението им, ги връщат на читателите, за да поразжат герои. Ето с две думи историята на една от тия книги: „Капитанът“ от Ан. Павлов. Доста време преди тя да се появи по книжарниците, децата гледаха филм под същото заглавие, по сценарий от същия автор. Ан. Павлов е използвал една на пръв поглед съвсем обикновена случка от детското всекидневие, която е послужила за фактическа основа на филма и книгата: пионери от гр. Харманли построяват малък речен кораб и пътешествуват с него по река Марица. . . Но чудно. Тази обикновена случка запали факела на необикновено движение сред българските пионери. Пионерски команди на клубове, тайни и явни тимуровски групи развяха знамето на дръзновените: събираха билки и старо желязо, работиха по опитните полета и кооп. стопанства и... малкият кораб на харманлийчетата „Дружни“ прерасна в красавец „Радецки“, който от доста време вече гордо пори вълните на тихия бял Дунав. Един паметник на вярното приятелство, на честността и доблестта, на ония, за които между думи и дела няма разлика, които превръщат мечтите си в реалност — ето какво внушава тази повест.

Разбира се, картината на детско-юношеската ни белетристика за изминалите 30 години е значително по-богата и в тематично, и в жанрово отношение. Бих искал специално да отбележа успеха на книгите с автобиографичен характер, някои от които са написани с вярно познаване на жизнения материал, с подкупваща искреност и топлота. Имам пред вид книгите на Кр. Григоров, „Патилата на едно момче“ от Г. Белев, „Хляб и още нещо“ от Кр. Кюляков, „Каменската махала“ от Н. Маринов, „Краят на едно детство“ от Т. Харманджиев, трилогията „Момчето от малкия град“ на Ив. Мартинов, „Повест за моето детство“ от Б. Несторов, „Жакито“ от С. Таджер и др.

Хубаво развитие имаме и в областта на историческата книжнина: „Орлов камък“ от Г. Караславов, „Смелият капитан“ от К. Калчев, книги на Д. Талев, Ст. Дичев, П. Стъпов, Д. Марчевски, Г. Караиванов, М. Неволин, а през последните години — и на Н. Хайтов, Сл. Хр. Караславов, Д. Мантов и др. Те възкресяват героични събития и светли фигури от нашата история — вдъхновяващ пример за родолюбие и свободолюбие на младите поколения.

Или развитието на някои дефицитни до немного отдавна и тъй търсени от читателите жанрове като приключенското четиво и научната фантастика. Приключенски книги, които трайно привлякоха интереса на читателите, създадоха П. Вежинов („Следите остават“ и „Произшествие на тихата улица“), А. Гуляшки („Приключенията на Авакум Захов“), М. Марчевски („Остров Тамбукту“), М. Лъкатник („Белият кораб“, „Щастливо плаване, Юнга“). Тук трябва да отнесем и някои книги от П. Бобев, Ем. Манов, Б. Крумов, Д. Гулев и др. В научната фантастика успехите са все още скромни — не само че в тая област нямаме или почти нямаме никакви по-сOLIDни традиции, но и че в нея работят сравнително малко автори. Най-изпъкнали са засега усилията на Л. Дилов, интерес представляват и проявите на П. Стъпов, Дим. Пеев, Ат. Славов и др.

И поетите трябва да търсят нови пътища, за да поведат по тях детското съзнание към огромните социалистически преобразования на живота. Това разшири тематиката, активизира жанровете, сложи нови удараения в тяхното назначение. Оказа се, че е твърде малко само да се „задоволява“ читателят, че е крайно недостатъчно само да се развлича и размива той; явна стана необходимостта и да се „променя“, да се „ангажира“, да се насочват мислите и чувствата му от определена посока. Въвеждането на детето в гражданския

живот на обществото например, приобщаването му към високите цели на днешното строителство, към идеалите на комунизма стана първостепенна, основна задача. С една дума, поезията ни за деца придоби нова идейно-художествена извисеност, плътност, целенасоченост.

Най-ярко тези нови черти и особености изпъкват в характера на лирическият герой (преди всичко в образа на детето-пионер) — правдив, действителен, жизнерадостен, герой с нови измерения на духовните си ламтежи, с нова психика, с нов морал. Поетите ни водят откровен разговор с този герой. Без преструвка, без натрапчива назидателност и без вдетиняване. Те говорят за големите въпроси на живота, навеждат читателя към дълбок размисъл и вълнуващи обобщения, сочат му хоризонтите на бъдещето. Те говорят за простите човешки радости, насочват читателя към светлината на човешката доблест и благородство, изострят чувствителността му към дребното, пошлото, грозното. Говорят с уважение, с топлота и нежност. Говорят вискателно, но остроумно и весело. Както може да се забележи, тук „сериозното“ и „забавното“ вървят ръка за ръка. Нищо по-естествено от това за неспокойната, динамичната, изобретателна и мечтателна детска природа. С най-хубавите си прояви тази поезия е едно жизнерадостно пътешествие в слънчевия ден на родината. От нейните строфи гледа и тържествува нашето ведро настояще. От нейните строфи лъхат увереността и въодушевлението на младостта, която ще встъпи в най-справедливото общество.

През последно време хубавите прояви в областта на поезията се умножиха. Ще посоча за пример книгите „Юначе с калпаче“ и „Цветни приказки“ от Л. Милева и „Седем звездички“ и „Цветушка“ от Цв. Ангелов. За мен те са явление в развитието на днешната българска поезия за деца. Те противостоят на рутината, проникнати са от една благородна откривателска страст, утвърждават нови словесни и ритмични възможности. По проникновение и находчивост на мисълта, по размах на чувството, по силата на поетическото въздействие най-добрите творби от тези книги се равняват с най-хубавото, сътворено изобщо в българската поезия за деца.

Тук са някои от новите прояви на Хр. Радевски и Д. Габев, на Ас. Босев и Л. Станчев, на Н. Зидаров, Ив. Давидков, Ал. Муратов, М. Лъкатник, Г. Авгарски, Н. Соколов, Дим. Светлин, Пл. Цонев. Вкус и отзивчивост към поезията за деца проявиха Л. Даскалова, Вл. Голев, Д. Жотев, В. Раковски и др.

Понякога, потънали в ежедневието и при упорития наплив на сиви, посредствени съчинения към редакциите, могат да се чуят и гласове, че в поезията ни за деца и юноши нямало приток на млади сили, нямало попълнение от нови имена. Това твърдение, взето в неговата категоричност, е неоснователно. Ако не е плод на непознаване на нещата, най-малкото е израз на прибрзаност.

Тези, които говорят за липса на нови имена, винаги имат пред вид един висок пример: появата преди години на една внушителна дружина млади, свежи, талантиливи гласове в детско-юношеската ни поезия — става дума за Цв. Ангелов, Л. Милева, М. Лъкатник, Н. Зидаров, Ив. Давидков и още неколцина други, — които постепенно, но сигурно откриха творческите си физиономии и които днес са в челната редица на поетите ни за деца. И като не могат да видят друга такава или приблизително такава дружина от нови имена, дават израз на скептицизма си, вещаят не съвсем утешителни изгледи на утрешния ден.

А истината е по-друга. В литературата сравненията са само относителни. Да се иска „пълно покритие“ на един автор с друг или на едно поколение с друго значи да не се разбират основни положения и закономерности в твор-

чески процес, да не се дооценява същността в природата на изкуството. Всеки творец и всяко поколение творци са рожба на своето време, на определени конкретно-исторически условия и особености. Те излизат от опита преди тях, но носят и свои идеи, възмущения, устрем, прибавят и свой опит. Тъй се осъществява приемственост, но и по-нататъшен развой, без което творчеството е немислимо. Може понякога един автор или дори едно поколение автори да не носят силата и блясъка на предхождащите ги, но от това съвсем не следва, че развитието е „спряло“, че няма поява на нови индивидуалности, на нови завоевания. Всеки отделен творец и всяко поколение творци (става дума за действителни творци) идват в литературата със свои багри и звуци, завоюват свой терен, внасят в общата съкровищница от художествени ценности свой неповторим аромат. Затова и тази съкровищница е така богата и разнообразна, така пъстра и многолика. И всеобхватна.

Нещо подобно имаме и в нашия случай. Наистина след поколението, което обикновено се сочи за пример, в поезията ни за деца не се открие извечен и така релефно друго такова поколение. Но това най-малко е основание да се твърди, че няма приток на млади сили, че няма нови имена. Не, има, и при това също така талантливи и творчески жизнеспособни. Само че тези имена се наложиха и се налагат по малко по-друг начин. От години вече автори като Г. Струмски, А. Германов, Ан. Стоянов, Слав Хр. Караславов, Н. Кехлибарева, М. Берберов, Ив. Николов, Ср. Станишев, Ев. Евтимов, М. Ганчев, Дим. Стефанов, Ив. Тренев, М. Недялков, М. Асенов, Н. Йорданов и още някои работят с успех в творчеството за деца и тяхното присъствие в това творчество за всеки, който отблизо го следи, е осезателно.

Тези автори израснаха и се оформиха в по-друго време, идват с по-друг опит. Някои от тях са носили на гърдите си червени връзки, закърмени са с патоса на създаването на нашите социалистически дни. Неслучайно, струва ми се, у мнозина от тях така силно е изявена темата за детството, която за разлика от усилията на други автори е и така съзвучна с детството на днешните деца. Един такъв „бивш“ жител на слънчевата държава Пионерия като Г. Струмски например стана ярък неин певец и вдъхновител.

Почти без изключение тези автори навлязоха в поезията за деца, след като повече или по-малко се бяха изявили като творци в поезията за възрастни. Това е тяхно предимство, а не недостатък, не някаква „спирачка“, както навивно мислят някои — между другото то им позволява по-резултатно да осмислят поетическата си култура.

Тези автори, разбира се, са с различни възможности и търсения, с различни завоевания, но онова, което ги обединява, е амбицията им да правят от поезията за деца изкуство. Те са публикували вече поредица книги, дали са в едно или друго отношение и значителни творби, най-хубавото от които са своеобразно и достойно продължение на най-хубавото от техните предходници. В някои отношения те се стремят да внасят нови мотиви, нови образи, нови интонации. Популярността, на която се радват редица техни произведения сред младите читатели, е най-сигурният белег за възможностите им.

(Ще напомня едно от многото стихотворения, които днес може да чуете от всяка пионерска естрада, във всеки пионерски отряд. Стихотворението се казва „Космонавт хиляда и едно“ и негов автор е Г. Струмски:

Някъде
в някоя дружина,
някъде
във някое звено
вързал си е връзка от коприна
космонавт хиляда и едно.

Близко ли е той,
или далече?
Черноок ли,
или синее?
Станал ли е петокласник вече?
Нисък ли е той,

или висок?

Той сега безгрижно си играе
и дори във същото звено
никой се не сеща, че това е
космонавт хиляда и едно.
Нека звездолети гонят мрака
и дълбаят блеснала бразда.
Чакала е и ще го дочака

неговата ласкава звезда.

Важно е,
че някъде живее,
важное е,
че в някое звено
по земята ни върви и пее
космонавт хиляда и едно.)

От тези автори, които сега са в най-хубавите си творчески години, ние сме в правото си тепърва да искаме и повече и по-добро. Аз дълбоко вярвам, че това „повече“ и „по-добро“ ще дойде. То ще възвести не само зрелостта на своите създатели, но ще влее и нови живителни сокове в неувяхващия организъм на българската поезия за деца, ще ѝ даде и нови хоризонти.

Сега всички наши помисли и възнения са отправени напред, към бъдещето. Десетият партийен конгрес бе тържество на априлската линия и отправна точка към нов етап в нашето развитие. Програмата за изграждането на развито социалистическо общество в България откри още по-широки възможности за творческо дръзновение, за проява на идейна и естетическа зрелост.

Особено важни и отговорни са задачите пред литературата за младото поколение. Представям си нашите деца утре, нашите пионери и комсомолци утре. Това ще бъдат творчески личности, годни самостоятелно да мислят, да се ориентират във възникващите нови проблеми на живота, да преодоляват трудности, да планират и претворяват, хора, възпитани в комунистически дух, борци и преобразователи. „Днес повече от всякога — подчерта в доклада си др. Т. Живков — на нас ни е нужно художествено творчество, което не само обяснява света, но и пряко съдейства за неговото изменение.“ Нови теми и проблеми, нови идеи и образи, нови конфликти и характери се изправят пред творците на художественото слово.

В навечерието на 30-годишнината от социалистическата революция в България, в дните на равностметка ние с радост можем да подчертаем: за 30 години литературата ни за деца и юноши завоюва значителни успехи. Създадени бяха силни и ярки творби, повиши се общото идейно-художествено равнище на творчеството, обогатиха се жанровете, израснаха нови творци. В наши дни книгите за деца и юноши излизат в непознати за миналото тиражи и се радват на най-топъл прием след многобройните читатели у нас и в чужбина. Ние с увереност гледаме в бъдещето. Живеем с увереността, че нашите деца ще се радват на още повече и по-хубави книги, че новата детска душевност още по-убедително ще навлезе в творчеството на писателите, че българската социалистическа детска литература ще достигне нови висоти!